

MÚHELY

VESZPRÉMY LÁSZLÓ

ÚJABB VÉLEMÉNYEK NAGYMORÁVIA FEKVÉSÉRŐL

Charles R. Bowlus:
Franks, Moravians, and the Magyars
The Struggle for Middle Danube, 788–907

(University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1995. 420 o., Middle Ages Series)

Martin Eggers:
Das „Großmährische Reich“
Realität oder Fiktion?

(Hiersemann, Stuttgart, 1995. 525 o., Monographien zur Geschichte des Mittelalters, Bd. 40.)

A Morva Birodalom fekvése körüli viták Imre Boba 1971. évi (horvát fordításban Split, 1986) könyvének a megjelenésével lángoltak fel, s kisebb nagyobb intenzitással mind a mai napig fel-fel lobbannak. A kérdésfelvetés, hogy tudniillik a Morva Birodalom, de legalább az egyik, a mai Szerbia északnyugati területén feküdt volna, a magyarországi kutatókat alig érintette meg,¹ míg az Egyesült Államokban nézetei követőkre találtak. Közülük *Charles R. Bowlus* a legjelentősebb, aki korábbi tanulmányai után ezúttal könyvet szentelt a témának.

Jelen írásunkban távol áll tőlünk, hogy a vitát eldöntsük, de már előjáróban, mintegy historiográfiai bevezetésként le kell szögeznünk, hogy a morva államalakulat hagyományos elhelyezkedését tagadók nézetét a régióval és a korszakkal foglalkozó tudósok jelentős része mind a mai napig elutasítja, s a vele kapcsolatos kételyek napjainkra talán még erősödtek is. A témának Metód püspök székvárosával kapcsolatos aspektusát, hogy tudniillik az a mai Moráviában, illetve Szlovákiában vagy délen, Sirmiumban volt, legutóbb G. Birkfellner, majd H. Birnbaum vizsgálták meg, s utasították el a leghatározottabban annak déli lokalizálását.² Herwig Wolfram pedig általában tette kritika tárgyává Boba tézisé.³ Wolfram meggyőző forrásértelmezése szerint a Bajor geográfus, a 822-es birodalmi gyűlést leíró forrás, Isanrich 899 Moráviába való menekülését, Heimo grünzi, Mauterntől délre tartott igazságszolgáltató gyűlését leíró források a morva központnak mind a Dunától északra való elhelyezkedését bizonyítják.

1 Itt utalunk a „pozsonyi iskola” véleményeire: *Püspöki Nagy Péter*: Nagymorávia fekvéséről. Budapest, 1972.; *uő* in: *Irodalmi Szemle*, 1976. 119–139. o., angolul: *Studies in History*, East Central and Southeastern Europe Series 13. Pittsburgh, 1983. és *Senga Toru*: Morávia bukása és a honfoglaló magyarok. In: *Századok*, 117. 1983. 307–345. o. és *uő* in: *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* 48, 1982. 533–540. o. További nem elutasító hazai fogadtatása: *Kristó Gyula*: Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig. Budapest, 1980. 160–166., 195. o.; *Szádeczky-Kardoss Samu*: in: *Szeged története*. I. k. Szeged, 1983. 214–215. o.; *Kristó Gy.*: Magyar honfoglalás, honfoglaló magyarok. Budapest, 1996. 89–92., 100. o.

2 *G. Birkfellner*: Methodius Archiepiscopus Superioris Moraviae oder Anmerkungen über die historisch-geographische Lage Altmährens. Vorläufige Stellungnahme zu jüngsten hyperkritischen Lokalisierungsversuchen in Leben und Werk der byzantinischen Slavenapostel Methodios und Kyrillos. (Hg. E. Konstantinovi) Münsterschwarzbach, 1991. 33–38. o.; *H. Birnbaum*: Where Was the Center of the Moravian State? In: American Contributions to the XIth International Congress of Slavists: Literature, Linguistics, Poetics. (Ed. A. Timberlake-R. Maguire) Columbus, OH, 1993. 11–24. o. Ennek rövid összefoglalása: The Location of the Moravian State—Revisited. *Byzantinoslavica*, 54. 1993. 336–338. o.

3 *H. Wolfram*: Historické pramene a poloha (Vel’ke) Moravy. In: *Historicky Casopis*, 43. 1995. 3–15. o., német rezümével.

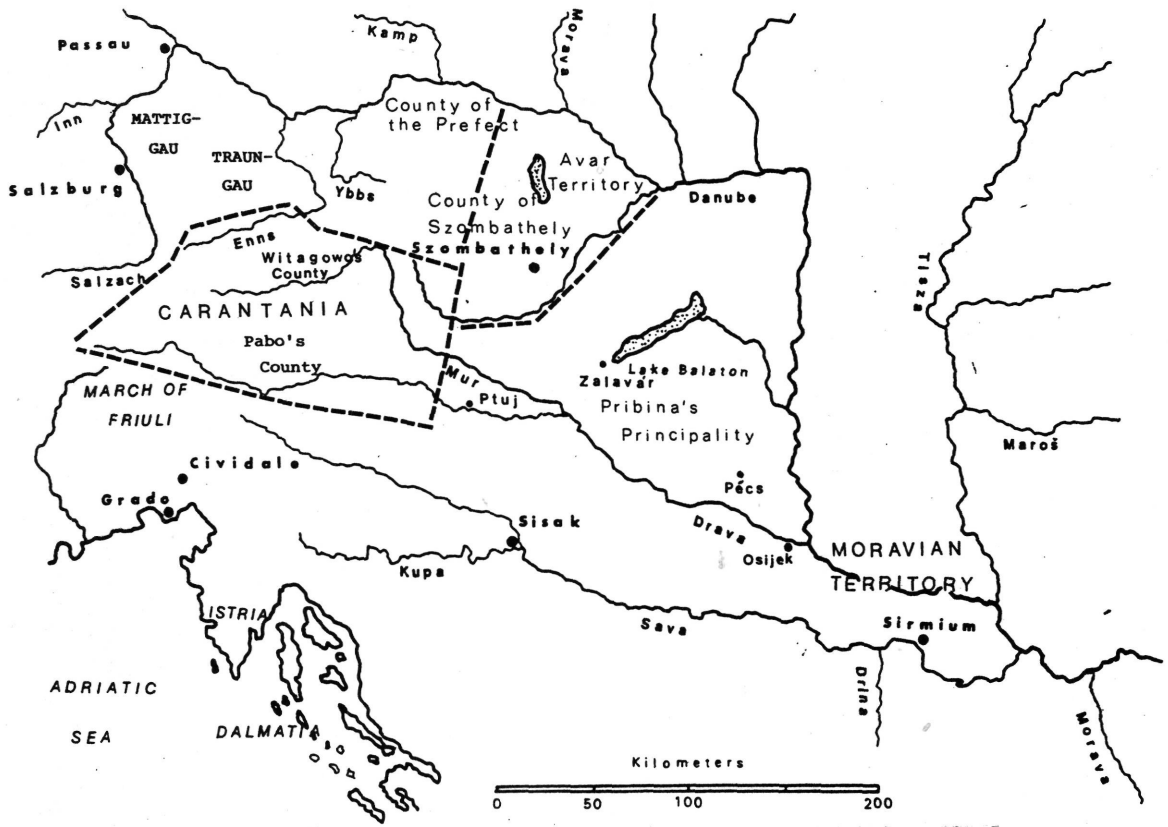
*Franks, Moravians,
and Magyars*

The Struggle for the
Middle Danube, 788–907.

Charles R. Bowlus

University of Pennsylvania Press
Philadelphia

DAS <GROSSMÄHRISCHE REICH> REALITÄT ODER FIKTION?

EINE NEUINTERPRETATION DER QUELLEN ZUR GESCHICHTE
DES MITTLEREN DONAURAUMES IM 9. JAHRHUNDERT

VON
MARTIN EGGERS

ANTON HIERSEMANN · STUTTGART

1995

Bowlus könyve módszerét tekintve alapvetően hadtörténeti jellegű. Számba veszi a nyugatról indított hadjáratokra vonatkozó forrásokat (820, 863, 882–884, 888–892) és azok útvonalait a logisztikai szempontok figyelembe vételével igyekszik rekonstruálni. A közép- és dél-ausztriai helynevekből számára egyértelmű, hogy azok előfordulásának csak egy oka lehetett: a Drávától délre elterülő morva területet lehetett ily módon megközelíteni. Véleménye szerint a mai Szlovákiában keresendő morva államalakulat katonaföldrajzi okokból képtelen lett volna szembeszállni a támadó frankokkal. Erre csak akkor találunk magyarázatot, ha azt délre, illetve a Nagyalföldre helyezzük.

A kétségtelenül hatalmas munkával elkészített elemzésekkel a legnagyobb probléma a kötet munkamódszere alapjának tekintett Boba-féle téziszben van. Amennyiben az mégsem bizonyul időtállóknak, akkor a kötet hadtörténelmi elemzéseinek a végkövetkeztetései sem tarthatók. A Szerző ugyan számos esetben saját eredményei alapján igazolva látja Boba téziszét, éppen módszertani bizonytalanságainál fogva azonban a bizalmatlan olvasó kételyeit nem tudja eloszlatni.

A Szerzőt a filológiai elemzések olyan következtetések levonására vezetik, amelyeket azok nem engednek meg. Semmi sem igazolja, hogy a morvák kétféle középkori írásmódja mögött két, eltérő helyen lakó morva népcsoportot kell feltételeznünk (Marahabita, Marahi), miként nem meggyőző, hogy – Bobát követve – a magyar Anonymus Gestája kétféle „Attila” névalakja alapján két történeti Attila személyét fogadja el. Hasonlóképpen erőltetett kísérletnek tűnik, a Bajor geográfus leírásában kétszer, két néven (Marharii, Merehani) említett morvák alapján a két Morávia létre következtetni, de főleg arra, hogy a morva központ délen volt. A földrajzi leírások esetleges hírforrásai nem zárják ki annak lehetőségét, hogy a leírás szerkesztője kétszer ugyanarról a népről értesült.⁴

Úgy tűnik, ahhoz, hogy a központi morva területet délre helyezzük, az ismertnek tekintett helyneveket is át kell helyeznünk, ami pedig a megoldási javaslatot egyáltalán nem teszi egyszerűbbé. Ennek megfelelően a Wichinggel kapcsolatban említett „ecclesia Nitriensis”-t elhelyezi Nyitráról, arra való hivatkozással, hogy a 900. évi híres Theotmar levél sem említi meg Wichinget, illetve a magyar Névtelen „Sclavi Nitrienses”-ei között délről feltelepített morvákat lát. 907-ben a pozsonyi csata helyét is korrigálni kell, s azt Brazlao „Urbs palidarum”-jával azonosítja. Nem kevésbé bizonytalan a morva központnak – Eggers alapján – Marosvárra való helyezése, egyszerűen azért, mert a Maros folyó neve hasonlít a Morváéhoz, s a Gellért-legenda Marosvárt „Urbs Morisena”-ként emlegeti.

A 900. évi itáliai kalandozás leírása kapcsán hosszas filológiai fejtegetésekbe bocsátkozik a fuldai évkönyvek egy mondatával kapcsolatban, ami az ő fordítása alapján azt igazolná, hogy Carantania határos volt délről a morvák államával. Általában az itáliai kalandozások útvonalát a morvák déli lokalizálásával is kapcsolatba hozza, s úgy gondolja, hogy a fő csapást rájuk a 900. évi kalandozásokról visszatérő magyar seregek mérték. Ebben az összefüggésben értelmezi a már említett Thietmar-féle levélnek a bajorok itáliai segítségnyújtása elmaradását magyarázó szavait. Az eset meghiúsulásának hátterében ugyanis az áll, hogy a morvák „nem engedték át” területükön Itália irányába a bajor csapatokat.

Martin Eggers terjedelmes és jól dokumentált műve forráskritikailag összehasonlíthatatlanul nagyobb szakértelemmel íródott. A Szerző a térséggel foglalkozó irodalmat is imponáló alaposággal ismeri, amit az is megkönnyített, hogy művét disszertációként a Münchener Egyetemen készítette. A finomabb és kimerítőbb kidolgozás mellett alapvető tézisei Boba és Bowlus fejtegetéseit követik: a Nagymorva Birodalom fekvéséről szóló korábbi vélemények radikális átértékelésre szorulnak s ennek eredményeként a morva fejedelemséget csakis délre lehet lokalizálni.

Az általa felvázolt kép az Avar birodalom bukása után a birodalom szétszóródott etnikumainak lokalizálásán alapszik. A menekülő avarokat a Bécsi erdő körüli vidékre, „Bulgarii” néven a Felvidékre, székely néven Erdélybe helyezi, de a Felső-Tiszavidéken is valószínűsíti megtelepedésüket. A Duna–Tisza közére délről betelepülő szlávokat, morvákat helyez, akiknek talán maguk a németek is egyfajta „ütköző állam” szerepet szántak az avarokkal szemben. E morvák befolyását terjeszti ki boszniai és szerb területre, s központjukat a Marosvárrának nevezett Csanádban látja.

A probléma szempontjából Eggers könyvének is meghatározó része a korabeli történeti földrajzi források értelmezése (Bíborbanszületett Konsztantinosz, Bajor geográfus, Nagy Alfréd, arab szerzők). Nem nehéz megjósolni, hogy a jövőben e félreérthető, műfajuknál fogva is sajátos források még további vitákat fognak kiváltani.

⁴ A Bajor geográfus szövegét kiadtam és a rá vonatkozó szakirodalmat áttekintettem in: A honfoglalás írott forrásai. (Főszerk. Györfly György) Budapest, 1995.

Példamutatóan visszafogott a magyar Anonymus forrásként való felhasználásában, ismerve és követve Györffy Györgynek a témáról írott műveit. Ugyanakkor nem így hivatkozik Kézaira, akit mint megbízható forrást említ. Gondolatmenetét ugyanis nagyon szépen alátámasztja, hogy a Rákos menti, illetve bánhidai csatára a Dunától délre kerül sor, s hogy a magyar honfoglalásnak a Kézai által említett hadjáratai (Pannónia, Felvidék, Erdély) kikerülik a Nagyalföldet. Felfogása szerint teszik ezt azért, mert ekkor még érintetlenül hagyták Szvatopluk hatalmát. Azét a Szvatoplukét, akinek Kézainál olvasható uralkodása „Polóniában” könnyen kijavítható „Bosoniára”, azaz Boszniára. A magyarok 902 és 908 között pusztították el és vették területét birtokba.

• A hagyományos történeti képpel radikálisan szakító Szerzők hiába igyekeznek úgy beállítani fejtegetéseiket, mintha azzal a forráskritikai és történeti problémák sorát oldották volna meg. Az általuk megoldottnak vélt kérdésekre adott válaszok ugyanis újabb, szintén megoldásra váró kérdések és ellentmondások sorozatát vetik a felszínre. Ezekre a választ minden bizonnyal a hagyományos felfogást védelmezők műveiben fogjuk megtalálni. Ha a Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség könyvsorozatában 1996-ban valóban megjelenik Boba könyvének magyar fordítása, az nemcsak historiográfiai érdekességet jelent majd, hanem Magyarországon is a „morva kérdés” újabb hullámaint fogja elindítani.⁵

⁵ Addig is megjelent Boba Imre két tanulmánya a *Magyar Egyháztörténeti Vázlatokban*, 7, 1995 1-2. sz., 5–30. o.